

Töröcsik 85

Ő a legtöbbször kitüntetett magyar művész, ugyanakkor szerény ember, sztárkodásra nem hajlamos. A premierjei előtt a konyhájában ült elbizonytalanodva, hogy ez neki nem sikerül majd. Töröcsik Mari november 23-án 85 éves.

Szerinte bemutatón még soha nem játszott jól. Menetrendszerően ott volt benne a kétely, hogy te úristen, sikerül-e megoldani a feladatot. Mindig elhitte, hogy nem. A pályája elején tíz évig küzdött azzal, hogy miután a Körhinta című filmben nyújtott fantasztikus alakításáért jókora nemzetközi hírnévre tett szert, itthon nem fogadták el a színpadon. Nem tudta eléggé a szakmát. Filmen a tisztaságát, lebilincselő őszinteségét, elképesztő természetességét használták, de a deszkákon már technika is kellett volna ahhoz, hogy mindez átjöjjön a rivaldán. Ő maga mesélte, hogy a Körhinta felvételein képtelen volt például sírni, Fábri Zoltán rendezőnek direkt meg kellett őt bántania ahhoz, hogy az operatőr felvehesse az eleredő könnyeit.

1968-ig kellett várni, mire a Varsói melódiában, Sztankay István partnereként, a kritikák is végre elismerték. Ezt még nem láthattam, de három esztendővel később, elsős gimnazistaként a Nemzetiben a Rómeó és Júliát vele meg szintén Sztankayval, igen. Major Tamás rendező – aki mindig is nagyon hitt benne, az egyik fő mentora volt –, Brecht elkötelezett hazai propagátoraként

Shakespeare remekművéből is németesen kemény, szikár produkciót csinált. Fuccs lett a megszokott, szép, buja mediterrán díszletnek, amit például Zeffirelli pompás filmjében azóta is csodálhatunk. Szürke, sivár dobozokat tologattak díszlet gyanánt a színen. Ezek között – és az általam látott előadáson fél ház előtt – küzdött a szerepekhez többek szerint már túlkoros két címszereplő. Bukás lett a végeredmény, amit méltatlannak tartot-

tam. Lenyűgözött a két színész szenvedélye, irigykedve bámultam egymás iránt lángoló tekintetüket, átéltem a két szerelmes szétszakítottságának tragédiáját, és rájöttem, hogy ehhez nem kell feltétlenül körítés. Nem kell, hogy a díszletek, jelmezek büvöljenek el, nem szükséges hozzá harsogó fiatalság sem. Ha van két ilyen kiváló művész, nyugodtan rájuk lehet bízni bármit, különösebb „firlefranc” nélkül is nézem őket örömmel. De a közönség zöme ezt nem így gondolta.

Töröcsik később is képes volt emelt fővel megbukni, mert ha talentumosnak érzett egy rendezőt, vakon megbízott benne. Ezért mert belevágni igen merész kísérletekbe, amelyek – ha esetleg akkor nem is aratott velük különösebben babérokat – tovább építették a pályáját. Korunk egyik legnagyobb rendezője, Anatolij Vasziljev állította színpadra a Művész Színházban Dosztojevszkij A nagybácsi álma című művének adaptációját, amely wagnerien hosszúra sikerült. Megint nem volt kosztümös filmekhez fogható látvány, mindössze néhány tonetszékert rakosgattak ide-oda a színpadon. Vasziljev otthon akár fél éves próbaidőkhöz szokott, néhány hét alatt nem sikerült ilyen ménkű nagy feladattal megbirkózni. És mégis fölöttébb fontos dolog jött létre, mert nyilvánvaló volt a kvalitás,

Menetrendszerően ott volt benne a kétely, hogy te úristen, sikerül-e megoldani a feladatot.

a színészek hatalmas nekiveselkedése, az, hogy kibillentette őket a komfortzónájukból, és ez majd később kamatozik számukra. Törőcsik is fontosnak tartotta, hogy eljátszhatta Maria Alekszandrovna Moszkaljovát, akkor is, ha ezt alig tízszer tehetette meg.

De nem véletlen, hogy miután az egész ország aggódott érte, mivel rutinvizsgálat közben, 2008-ban összeomlott a keringése, és a klinikai halálból hozták vissza, Vasziljev-rendezéssel tért vissza a szakmába. Az egyik legkolosszálisabb alakítását nyújtotta. Nem az történt, hogy a kaposvári Csiky Gergely Színházban visszaóvatzkodott a deszkákra egy kis epizódszereppel, hogy próbára tegye magát, mit bír. A Naphosszat a fákön, az inkább regényírónak elkönyvelt Marguerite Duras drámája egy francia gyarmatokon élő anyának cirka 40 perces monológjával kezdődik, aki sokáig nem látta a fiát. Váratlanul meglátogatja Párizsban. Gyűlölet és szeretet egyaránt lángra lobban közöttük. Törőcsik a ménkű hosszú monológja közben állt velünk szemben, és végeérhetetlenül mondta a szöveget. Hú, de el lehet unni az ilyesmit! De nem akkor, ha ő csinálja. Ott dekkolt a törékeny, csaknem csontra soványodott, de bámulatos akarakterővel rendelkező nő, aki ha törik, ha szakad, helyre akarja állítani a kapcsolatát a fiával. Szerep és valóság összejárt, mert Törőcsik is helyre akarta állítani a kapcsolatát a színpaddal. Megvolt hozzá a vasakarata, amivel mindig is rendelkezett. Szerencsére megmaradt a memóriája is, hogy ilyen pokoli mennyiségű szöveget megtanuljon. A betegségéből azonban visszamaradt, hogy máig nem tudja mozgatni a jobb kezét. Nem volt ez zavaró sosem. A gesztusait áttranszponálta a bal kezére, annyira, hogy a színpadon nem is különösebben vettük észre, hogy nem mozog a másik. Filmen feltűnőbb, de legfeljebb az ő szerepébe beleírtak egy korábbi balesetet, amivel ez indokolhatóvá vált.

Emlékezetes szerepek tömekege van mögötte, miközben ő maga azt szokta mondani, hogy „volt öt-hat estém és néhány pillanatom”. Persze ez alatt azt érti, amikor úgy istenigazából „elszállt”. De ennél én sokkal, de sokkal többre emlékszem. Például ugyancsak ifjúkoromból a Nemzetiben Ben Jonson komédiájára, a Bertalan-napi vásárra, amelyben csupán néhány percig láthattuk. Kurtizánt adott cirkuszi harsánysággal, felszabadult ripacsériával, bővérűen, elementárisan. Berobbant a színpadra, kicsit ott volt, majd „kirobbant”, és a meghajlásnál hatalmas tapsot kapott. Ehhez már szüksége volt mestersége teljes tárházára, pillanatról pillanatra felépített szerepformálásra, poentírozóképességére, parádés humorra, sőt ebben az esetben gúnnyal vegyülő szarkazmusra, a hatáskeltés tudományának rafinériájára.

A nyolcvanas évek elején operettben is láttam, már anyaként, a József Attila Színházban, A régi nyárban. Az egyik bravúros jelenetben a szerepe szerint a lánya pasiját kellett elcsábítania. Bevetette a női fortélyok teljes tárházát. Vonzó volt, csábos és szellemes. Bájosan csacsogott, de a cseveibe fullánkossal megjegyzéseket tűzdelt. Amikor már megfőzte a fiatallembert, kifordult a közönség felé, és pikírtan – de mint egy olyan középkorú nőként, aki most maga előtt is bizonyított –, lezser iróniával csak annyit mondott:

„nincs még baj”. Civilben nem volt az a nő, aki után feltétlenül megfordulnak az utcán, de színpadon, ha szükség volt erre, akár bombázóvá is vált. A régi nyárban még vadítóan kánkánózott is. Nem azért volt tébolyító, mert nem akadtak nála jobb, tökéletesebb táncosok. Az utánozhatatlan kisugárzásával, varázsos rejtélyes személyiségével hódított.

Felhívom Bodrogi Gyulát, akinek a felesége is volt, hogy a születésnap alkalmából beszéljen róla. Visszamereng, hogy 1956. december 7-én a forradalom leverése után szétzilált országban házasodtak össze. Részint azért vált ekkor ez sürgőssé, mert halálosan szerelmesek voltak egymásba, másrészt adódott egy lakáslehetőség, amit csak házastársakként kaphattak meg. Bodrogi szerint „ha esetleg nem értették meg azt, amit mondott, értették azt, amit gondolt. Értették azt, amit érzett. Olyan kifejező tekintete – pláne fiatalok esetében – kevés színésznőnek van, mint amilyen neki volt. Erre szokták azt mondani, hogy istenáldotta tehetség. Az egy adottság, hogy mindig érdeklí az embereket. Érdeklí őket, mit csinál, hol van, mit mond.” Változatlanul érdeklí az embe-

reket. Jó ideje nem nyilatkozik, de felröppennek róla hírek, hogy jobban van, rosszabbul van, amikor hosszabb időre kórházba került, rengetegen szurkoltak, hogy felépüljön.

A velemi házában csendesen éldegél. De ezelőtt, még a klinikai halálból visszatérve, másod-, pontosabban fogalmazva sokadvirágzását élte. Zsótér Sándor megfőzte, hogy a Maladype Színházban, azaz egy lakás szobájában, falatnyi helyiségben többekkel együtt öltözködve, pár centire a nézőktől, játssza el Marcellinát a Figaro házasságában. Szerette a kihívásokat. Ahogy ő mondogatta, „ha rendezőszagot érzek, megyek”. És ment. Nem is feltétlenül az adott feladat miatt vállalt el munkákat, hanem ha valakiben feltétlenül megbízt, ahhoz ment, és akkor már bármilyen vakmerőségnek tűnő dologban vele tartott. Zsótérnak kötélnak állt a Nemzetiben is, ahol szintén káprázatos produkció lett belőle. Ibsen Brand című drámájában a nagy fantasztika címszereplő fiának ő volt a tán túlzottan is kemény, racionális, abszolút két lábbal a földön álló anyja, aki mindenáron őrzi a családi vagyont. Tudott dermesztően rideg lenni, ugyanakkor szeretetteljesen lány is. Még

Vidnyánszky Attila beregszászi korszakában Juhász Ferenc A szarvassá változott fiújában csaknem egy ősanját játszott, akiből minden származik, ő az eredet és a vég. Az ősanjánál is több Ursula Marquez kultikussá vált regényében, a Száz év magányban. Ebből Schwajda György készített direkt miatta adaptációt, hogy megformálhassa az általa akkor igazgatott szolnoki teátrumban Ursulát. Aki nemcsak egy fiú, hanem nemzedékek történetét regéli el, az ekkor már nagy színésznő bámulatos beleérző képességével. Annyira bámulatos volt, hogy Ursulát még Bogotában is eljátszhatta. Schwajda is azok közé tartozott, akikben vakon bízott. Csoda című kesernyés vígjátékában a József Attila Színházban Biborka, a takarítónő bőrébe bújt, és ezzel sikerült meglepniük egymást. Az író-direktorhoz szerződött tíz évre, és ingázott a vacak autóúton Budapest és Szolnok között. Tűzön-vízen át ragaszkodik bizonyos emberekhez. Így tartott ki több mint negyven évig harmadik férje, Maár Gyula filmrendező mellett. Azt nyilatkozta róla, hogy ő volt az egyetlen férfi, akin nem tudott túllépni. Maár rendezte a Dérnyé, hol van? című filmet Töröcsikkel a főszerepben, amiért az egyik legrangosabb filmfesztiválon Cannes-ban megkapta a legjobb női alakítás díját. Több országban is ünnepték ezért a teljesítményéért. Különös paradoxon, hogy a film itthon nem lett siker.

Eddig utoljára Mészáros Mártával forgatott. Az Aurora Borealis – Északi fény című filmben már nagymama. Magába sűríti a kelet-közép-európai

lélet, ahogy tulajdonképpen a Körhintában is tette. Ugyanolyan boldogan ragyog fel az arca, mint egykoron, és ugyanolyan fájdalmasan kámpicsorodik el. Csak most már látszik rajta nagyrészt leélt életének az öröm- és szenvedéstörténete. Ez kell Máriához, aki rettenetes titkot őriz, mint ezen a tájékon olyan sokan. Hiszen még mindig nincs kellőképpen kibeszélve, feltárva a fasizmus, a háború, az ötvenhatos forradalom. A traumák, a szorongások, az elhallgatások viszont tudat alatt is öröklődnek a zsigereinkben. Úgy, hogy esetleg nem is sejtjük, mi miatt örököljük ezeket öseinktől, akár hetedízigen, ahogy a filmben a lánya, akit Tóth Ildikó alakít megrázóan. Színházban utoljára az általa is meglehetősen szeretett Brecht Galilei élete című darabjában a 73 esztendő fűhőst adta, aki a világtól elzárva, teljesen ellehetetlenítve is szabad tudott maradni, megőrizte gondolkodó- és alkotóképességét. Töröcsik bölcsessége, élettapasztalata, szakmai tudása összesűrűsödött benne ismét Zsótér rendezésében, akiről azt mondta, hogy minden örültségre ráveszi.

De jó lenne őt újra színpadon, filmen látni! Erre sajnos a fizikai állapota miatt meglehetősen kicsi az esély. Olvas, tévét néz, ha jó idő van, sétál. Valahogy a távolban is köztünk van. És reményeim szerint azon kevés színészek közé tartozik, akik majd halhatatlanná válnak, így köztünk is marad. / **Bóta Gábor**

**Az utánozhatatlan
kisugárzásával,
varázsosan rejtélyes
személyiségével
hódított.**